

Kielce, 28.09.2023 r.

dr hab. Zuzanna Zbróg, prof. ucz.
Wydział Pedagogiki i Psychologii
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

OCENA

dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego

Pani doktor URSZULI DERNOWSKIEJ

w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego

w dziedzinie nauk społecznych

w dyscyplinie pedagogika

I Uwagi ogólne o drodze edukacyjno-zawodowej Habilitantki do uzyskania stopnia naukowego doktora

Pani dr Urszula Dernowska jest absolwentką studiów pedagogicznych w Wyższej Szkole Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach (obecnie Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny), specjalność: nauczanie początkowe (1998). Obecnie zatrudniona jest na stanowisku adiunkta w Akademii Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie, w Instytucie Pedagogiki, w Katedrze Dydaktyki i Pedagogiki Medialnej (od roku 2006). W latach 2007–2014 pracowała dodatkowo w Wyższej Szkole Pedagogicznej ZNP w Warszawie.

W latach 1999–2004 uczęszczała na studia doktoranckie na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego, zakończone uzyskaniem stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w zakresie pedagogiki. Pracę doktorską na temat *Interakcyjne warunki kształtowania struktury pojęć w trakcie lekcji*, przygotowaną pod kierunkiem prof. dra hab. Stefana Mieszalskiego, obroniła 20 grudnia 2005 r. Recenzentami w jej przewodzie byli: prof. dr hab. Krzysztof Kruszewski i dr hab. Dorota Klus-Stańska, prof. UG. Na jej podstawie powstała monografia pt. *Działania nauczyciela a wiedza pojęciowa uczniów* (2008), która stanowiła ważny wkład w propagowanie w polskiej szkole konstruktywistycznego modelu dydaktyki.

W latach 2000-2007 dr Urszula Dernowska pracowała jako nauczyciel w zespole szkół w Warszawie, co jest istotne z punktu widzenia jej zainteresowań badawczych, wprost odnoszących się do praktyki edukacyjnej.

Należy docenić drogę edukacyjno-zawodową Habilitantki od pracy w szkole do pracy w uczelni wyższej, bowiem wyraźnie wytyczyła ona obszary jej poznawczych dociekań oraz zdecydowała o jakości poszukiwań badawczych.

II Ocena najważniejszego osiągnięcia naukowego wskazanego przez Habilitantkę – monografii „Rusztowanie” w procesie dydaktycznym. Studium nauczycielskiego scaffoldingu (Wydawnictwo APS, Warszawa 2022, ss. 278); recenzenci wydawniczy: prof. dr hab. Maria Ledzińska (UW) i prof. dr hab. Stefan Mieszalski (UW)

Monografia wskazana jako osiągnięcie naukowe, uprawniające do wszczęcia procedury habilitacyjnej, jest rezultatem wieloletnich, oryginalnych badań Autorki, które były kontynuacją jej dotychczasowej drogi naukowej. Dr Urszula Dernowska swoje zainteresowania badawcze związane z obszarem interakcyjności kształcenia skoncentrowała na dobrze znanym w dydaktyce pojęciu *scaffoldingu* „rusztowania”. Dobrze znanym nie znaczy jednak dobrze rozpoznanym, rozpowszechnionym i wykorzystywanym na co dzień w pracy dydaktycznej nauczycieli.

Wybór problematyki należy uznać za trafny i potrzebny nie tylko polskiej szkole, ale przydatny także na uniwersytetach przygotowujących do pracy przyszłych nauczycieli.

Habilitantka bardzo dobrze przygotowała się do zaprojektowania przedstawianych w monografii badań. Przeprowadziła najpierw kwerendę biblioteczną, dostrzegając lukę w wiedzy nad uczeniem się interakcyjnym. Podjęła studia literaturowe, porządkując wybrane pole problemowe oraz opracowując teoretycznie przedmiot badań. Rezultatem tych dociekań są m.in. artykuły naukowe opublikowane w czasopismach i rozdziały w monografiach, np.

- Dernowska U. (2007), Scaffolding jako użyteczne narzędzie w procesie kształcenia. *Ruch Pedagogiczny*, 1-2, 13-20.
- Dernowska U. (2009), *Scaffolding w procesie dydaktycznym. Między dydaktyką pamięci a dydaktyką myślenia — bliżej dydaktyki myślenia*. *Kwartalnik Pedagogiczny*, 2 (212), 35-56.
- Dernowska U. (2011), Nauczycielski tutoring a dialog w klasie szkolnej. W: D. Jankowska (red.), *Pedagogika dialogu. Nauczyciele dialogu*. Warszawa: Wydawnictwo APS, s. 218-225.

- Dernowska U. (2014), *Janusz Korczak i Guided Instruction — o kierowaniu uczniem i jego samodzielności w procesie kształcenia*. W: D. Jankowska (red.), *Pedagogika dialogu. Wokół pedagogiki Janusza Korczaka*. Warszawa: Wydawnictwo APS, s. 150-158.

Kandydatka wniosła tym samym do polskiej dydaktyki rzadko dotychczas pojawiające się w dyskursie edukacyjnym zagadnienia: kształcenia pod kierunkiem (ang. *guided instruction*), idei *Open Classroom* czy wreszcie dokładniej zanalizowała kwestia *scaffoldingu* w procesie dydaktycznym. Opisała ponadto wykorzystanie procesu „rusztowania” podczas profesjonalizacji, podejmując tym samym wątek, który można byłoby szerzej wykorzystać w polskiej pedagogii. Jesteśmy bowiem jednym z nielicznych krajów europejskich, w którym brakuje mentorów, dbających o młodych nauczycieli, pomagającym im w tranzycji zawodowej.

Ważnym i twórczym osiągnięciem w biografii naukowej Habilitantki i wyraźnym rozwinięciem Jej zainteresowań poznawczych jest zgłoszona przez dr Urszulę Dernowską jako główne osiągnięcie naukowe – książka habilitacyjna.

Kandydatka postawiła dwa podstawowe cele w swojej monografii:

- (1) rekonstrukcja i uspojnienie refleksji teoretycznej wokół fenomenu „rusztowania” tworzonego w sytuacjach kształcenia potocznego oraz sformalizowanego, a także ukazanie zawłości związanych z tą refleksją,
- (2) zaprezentowanie efektów działań badawczych, przeprowadzonych w szkole niepublicznej (realizującej w praktyce konstruktywistyczny model kształcenia).

Wynikały z nich bardziej szczegółowe cele poznawcze:

- 1) udokumentowanie i analiza sposobów wspierania przez nauczyciela uczenia się uczniów podczas lekcji (ang. *whole-class scaffolding*) w naturalnych, a nie eksperymentalnych, warunkach;
- 2) dotarcie do nauczycielskich spostrzeżeń i subiektywnych ocen własnej praktyki dydaktycznej.

W celu pierwszym wyraźnie podkreślona została oryginalność przeprowadzonych badań, bowiem pojawiająca się w literaturze problematyka „rusztowania” była podstawą do badań nad nauczaniem rozwijającym w polskim kontekście, konkretnie we wczesnej edukacji (Filipiak, 2015; Filipiak, Lemańska-Lewandowska, 2015), jednak znane pedagogom wczesnoszkolnym badania miały charakter eksperymentalny. Zatem Habilitantka skorzystała z innego podejścia niż w badaniach zespołu prof. Ewy Filipiak. Ponadto autorskie studium naukowe

przeprowadziła na innym – drugim – etapie edukacji. Dr Urszula Dernowska nie traktuje *scaffoldingu* – jak we wspomnianym projekcie prof. Filipiak – jako wyrafinowanej strategii kształcenia, którą — w relacji z uczniem — świadomie posługuje się odpowiednio do tego przygotowany kompetencyjnie nauczyciel. Proponuje ona w swoich badaniach, znów po gruntownym przeglądzie anglojęzycznej literatury przedmiotu badań, rozpatrywanie *scaffoldingu* w różnych teoretycznych płaszczyznach.

Jej opracowanie jest godne podziwu, rozważania teoretyczne są prowadzone z dużym znawstwem. Habilitantka wzbogaciła wiedzę pedagogiczną o nowatorskie, nieobecne w polskim dyskursie naukowym wątki, które mogą zainspirować innych badaczy do poszukiwania nowych rozwiązań w naszym kontekście społeczno-kulturowym.

Warto podkreślić, że porządkując wiedzę na temat *scaffoldingu*, Habilitantka w sposób krytyczny odnosi się do wiedzy obecnej w dyskursie międzynarodowym, wartościując analizowane treści na tle interdyscyplinarnych kontekstów teoretycznych. Analizując proces interakcyjnego uczenia się, dr Urszula Dernowska sięga do nazwanych symbolicznie przez nią perspektyw: ewolucyjno-kulturowej (w tym socjo-historyczno-kulturowej, antropologicznej, psychologicznej) i ekonomiczno-organizacyjnej, znacznie wykraczając poza rozumienie metafory „rusztowania” utrwalonej w dyskursie pedagogicznym.

Przedstawione w rozdziale 1. rozważania mają charakter erudycyjny – wielowymiarowy, pogłębiony, syntetyzujący, wychodzący poza edukację. Przede wszystkim zaś dowodzący, jak złożonym mechanizmem jest *scaffolding* i w jak wielu obszarach funkcjonowania człowieka może być wykorzystany.

Dla odbiorców monografii ważne jest zatem nie tylko odświeżenie wątków odnoszących się do konstruktywistycznego modelu edukacji, ale także umieszczenie ich w rozbudowanym dyskursie z próbą ich zintegrowania oraz kategoryzacji. Pozytywnie należy ocenić również selekcję wiedzy do badań własnych. Wybór podstawy teoretycznej w swoim modelu teoretycznym umożliwić ma przecież rzeczową interpretację wyników z badań. Autorka precyzyjnie i stopniowo zawężyła zatem obszar badawczy do nauczycielskiego *scaffoldingu* w procesie dydaktycznym.

Rozdział 2. poświęcony jest podstawom teoretycznym *scaffoldingu* jako „specyficznej postaci interakcyjności kształcenia, swoistej strategii modelowania relacji dorosły-dziecko” (s. 31). Autorka rozpoczęła rozdział od rozróżnienia pojęć, które często w sposób nieuprawniony są ze sobą utożsamiane, mianowicie „strefy najbliższego rozwoju” i „rusztowania”. Doskonale

wyeksponowała różnice znaczeniowe między nimi, uporządkowała podstawowe założenia i relacje pomiędzy tymi kategoriami teoretycznymi. Co ważne, analizy Habilitantki ujmowały również historyczny wymiar ewolucji znaczenia wspomnianych kategorii teoretycznych oraz rekonstrukcję krytycznych wypowiedzi na temat *scaffoldingu* (sięgając do lat 80. ubiegłego wieku). Dr Urszula Dernowska dokładnie przeanalizowała również empiryczne przykłady badań nad *scaffoldingiem* od lat 70. XX wieku aż do czasów obecnych oraz opisała wnioski, jakie z nich wynikały. Habilitantka dokonała udanej autorskiej klasyfikacji badań nad *scaffoldingiem* rodzicielskim ze względu na cel eksploracji po to, aby zachować porządek w ich przedstawianiu, a następnie dokładnie opisała ich rezultaty badawcze.

Rozdział ten świadczy o znakomitym rozpoznaniu pola badawczego – przedstawione w nim wzorcowe projekty badawcze są przydatne, bowiem zawierają informacje, dzięki którym młodzi/inni badacze mogą zainspirować się do skonstruowania własnego projektu badawczego. Krytyczne wnioski z kwerendy sformułowane przez Habilitantkę są bardzo dobrą bazą do myślenia o głównych kierunkach badań w tym obszarze, wskazują bowiem na ogromny potencjał badawczy idei budowania rusztowania w procesie uczenia się i jej aplikacji do praktyki pedagogicznej.

W rozdziałach 3. i 4. dr U. Dernowska podjęła refleksję naukową nad *scaffoldingiem* w warunkach edukacji sformalizowanej. Również te rozdziały są przykładem modelowej kwerendy literatury przedmiotu badań i jednocześnie bazą teoretyczną dla umiejscowienia analiz autorskich. Habilitantka, po zanalizowaniu najważniejszych idei i uwarunkowań stopniowego przechodzenia od regulacji ze strony innych do samoregulacji w procesie uczenia się, wyczerpująco przedstawiła wybrane modele uczenia się i nauczania, dla których punktem wspólnym był nauczyciel jako osoba wspierająca uczących się. Dr Urszula Dernowska podkreśliła różnice w tworzeniu „rusztowania” przez nauczyciela w warunkach szkolnych i „rusztowania” budowanego w codziennych, naturalnych sytuacjach, w środowisku domowym.

Autorka udowodniła w rozdziale 3., że *scaffolding* jest odczytywany na różne sposoby i na różne sposoby operacjonalizowany. Omawiając specyfikę szkolnego *scaffoldingu*, ponownie zaproponowała autorskie uporządkowanie przywoływanych przykładów badań, korzystając z podziału badań na jakościowe i ilościowe.

Rozdział 4. poświęcony jest nauczycielskiemu *scaffoldingowi* i jego specyfice w warunkach klasy szkolnej, w przestrzeni nauczania zbiorowego. Bardzo dokładnie zanalizowane zostały przedstawione w anglojęzycznej literaturze odczytania metafory

„rusztowania”. Dr Urszula Dernowska wzbogaciła ten rozdział o analizy kategorii dyskursu lekcyjnego w optyce socjokulturowej, pokazując go z różnych perspektyw teoretycznych. Dla badań autorskich najważniejsze znaczenie miało podkreślenie, że dyskurs lekcyjny jest narzędziem stymulowania lub wygaszania aktywności poznawczej uczniów, w zależności od jakości interakcji werbalnych inicjowanych przez nauczyciela w klasie szkolnej.

Habilitantka świetnie poradziła sobie z krytyczną refleksją nad opisywanymi wybranymi procedurami działań badawczych w obrębie zarówno prac teoretycznych, jak i empirycznych. Na przykładach scharakteryzowała potencjał wybranych podejść badawczych i również ograniczenia badań nad szkolnym *scaffoldingiem*. Wnioski z przywołanych przez nią badań dowodzą, że nieodpowiednie zastosowanie idei „rusztowania” może przynieść uczniom więcej szkód niż korzyści. Zatem warto poświęcać zasoby i kapitał (szeroko rozumiane) na podejmowanie badań nad tym procesem, aby wspieranie ucznia w procesie uczenia się odbywało się z jak największymi profitami dla uczestników tego procesu. Tym bardziej, że Habilitantka udowodniła, iż problematyka *scaffoldingu* nadal jest słabo rozpoznana w wymiarze empirycznym.

Cała część teoretyczna pracy (rozdziały 1-4) zajmuje ok. 150 stron. Jest doskonałym przykładem rzetelnie przeprowadzonego przeglądu literatury badań. Wnosi ona istotny wkład w rozwój polskiej pedagogiki. To wręcz popisowe studium teoretyczne Kandydatki, które jednocześnie jest wzorową realizacją celu pierwszego badań własnych: rekonstrukcji i uspoźnienia refleksji teoretycznej wokół fenomenu „rusztowania” tworzonego w sytuacjach kształcenia potocznego oraz sformalizowanego, a także ukazanie zawilości związanych z tą refleksją.

W ostatniej części rozdz. 4. Habilitantka podkreśliła również, że niemożność opracowania modelu badań nad wspieraniem uczniów w uczeniu się interakcyjnym stwarza możliwości innym badaczom do wyboru własnej drogi metodologicznej, jednak wynikającej z określonych założeń ontologicznych i epistemologicznych. Jak Habilitantka wywiązała się zatem z tego zadania? Jaki charakter ma Jej podejście metodologiczne?

O jakości badań jakościowych można wypowiadać się na podstawie szczegółowego opisu procedury badawczej. Niezbędne jest weryfikowanie jakości badań na każdym etapie, tj. etapie zbierania surowych danych, ich redukcji i interpretacji. Przywiązywanie uwagi do procedury przeprowadzenia badań pozwala na stwierdzenie, że zrealizowany projekt dobrze

oddaje badane zjawiska, otrzymane wyniki są zaś powtarzalne na poziomie identyfikacji ogólnych tendencji.

Metodologiczną część pracy opisano w rozdziale 5 (s. 153-168). Prześledziłam procedurę badań związaną z odpowiedzią na pytania o cel projektu badawczego i przesłanki ontologiczno-epistemologiczne sytuujące je w określonej perspektywie badawczej. W uwagach wprowadzających (rozd. 5.1.) dr Urszula Dernowska przedstawia wymiar ontologiczny swoich badań, opisując sposób istnienia badanego przez nią fragmentu rzeczywistości społecznej. Założenia odnoszące się do tego, jak rozumiemy rzeczywistość społeczną, implikują bowiem wybór metody jej badania (podstawy epistemologiczne). Z jednej strony już na początku eliminujemy te metody, które nie przystają do przyjętej teorii badawczej, a z drugiej – wybór określonej metody sprawia, że ulega zawężeniu zakres badania rzeczywistości społecznej do takiego obszaru, na jaki pozwala dana procedura badawcza. Tym samym badacz konstruuje ramy, w których usytuowane będą analizy i interpretacje oraz uzyskane wyniki.

Wybór opcji metodologicznej inicjującej podjęte przez nią działania badawcze uzależniony był od przyjęcia założeń odnośnie do koncepcji *scaffoldingu*. W wyniku operacjonalizacji, powołując się na inspirację z literatury przedmiotu badań, dr Urszula Dernowska przedmiotem badań uczyniła *scaffolding* (konkretnie: werbalny *scaffolding* nauczycielski) rozumiany jako „specyficzny rodzaj kształcenia, w trakcie którego nauczyciel wspiera uczniów w wymiarze poznawczym i emocjonalnym, tworzy warunki do myślenia kolektywnego, myśli razem z uczniami, pomaga im budować autonomię w uczeniu się”, s. 156). Wynika z tego, że ramą dla podjętych badań była analiza dyskursu. Przesłanki te sytuują przedsięwzięcie badawcze w modelu badań interpretatywnych, jakościowych, które oferują specyficzne dla wybranej orientacji badawczej metody (strategie badawcze), np. wywiad pogłębiony, obserwacja etnograficzna.

Habilitationka nie sformułowała pytania problemowego, ale w podejściu interpretatywnym jest to akceptowalne. Zdecydowała się ona na dogłębne wejście w środowisko/kontekst społeczny, ogląd sposobów przeżywania/doświadczenia rzeczywistości przez badanych i na tej podstawie – wydobywanie znaczeń w ramach przedmiotu i celów badań, które zostały dokładnie opisane. Precyzując, skoncentrowała się na analizie obserwowanych, a więc rzeczywistych, zdarzeń komunikacyjnych na lekcji, a następnie poprzez drobiazgową analizę danych, próbowała dotrzeć do subtelnych aktów, za którymi kryły się ważne dla jakości kształcenia (polonistycznego) uwarunkowania. Dzięki temu mogła zbudować w miarę spójny obraz praktyk wspierających uczenie się uczniów, dostrzec i wyeksponować zróżnicowanie

form/sposobów nauczycielskiego *scaffoldingu* i tym samym zrealizować postawione cele odnoszące się do obserwowanych działań dydaktycznych związanych z edukacją polonistyczną:

- (1) ustalenie sposobów wspierania uczenia się uczniów przez nauczycieli w trakcie lekcji języka polskiego;
- (2) dotarcie do nauczycielskich spostrzeżeń i subiektywnych ocen własnej praktyki dydaktycznej.

Na tym etapie pozytywnie oceniam świadomość Habilitantki dotyczącą przedmiotu, celów badań i tego, jak wpisują się one w krajobraz przedmiotu badań. Doskonale wręcz potrafiła ona uzasadnić wybór problematyki badawczej, znaleźć i opisać luki w polu problemowym, odnieść swoje badania do badań poprzedników i zauważyć, jak jej własne badania budują nową wiedzę pedagogiczną. Operacjonalizacja pojęcia „rusztowanie” została dokonana szeroko i szczegółowo z odniesieniami do odpowiedniej literatury przedmiotu badań. Co ważne, jej projekt habilitacyjny ma charakter interdyscyplinarny. Autorka nie zamknęła go w ramach tylko pedagogiki, ale odniosła do innych dyscyplin szczegółowych, dzięki czemu otrzymaliśmy projekt integrujący wiedzę z kilku obszarów naukowych.

Habilitantka określiła swój projekt jako badania etnograficzne zorientowane na dyskurs, mające na celu empiryczne rozpoznanie wspierających uczenie się praktyk nauczycielskich. Eksplorowała zatem interakcje werbalne, które traktowała jako jeden z podstawowych wymiarów doświadczenia praktyki dydaktycznej. Dokładnie wyjaśniła przy tym kontekstualny charakter dyskursu, opierając się na założeniach socjokulturowej analizy dyskursu w podejściu zaproponowanym przez Teuna van Dijka i Neila Mercera (dyskurs lekcyjny), dowodząc tym samym rozumienia teoretycznych założeń metody (s. 157). Uważam, że implementacja do badań własnych tego podejścia jest uzasadniona i świadczy o dobrze przemyślanym wyborze metody w związku z przedmiotem i celem badań. Zatem w obrębie przyjętego paradygmatu należy pozytywnie ocenić dobór metod badania, natomiast jakość opisu dokonanych dalej wyborów budzi już wątpliwości.

W mojej opinii rozdział 5.4 „Metody gromadzenia danych” i kolejne odstają poziomem analiz na niekorzyść w porównaniu z poprzednimi rozdziałami i podrozdziałami. Na przykład w sporym objętościowo fragmencie (s. 160-161, a więc długim, jak na objętość całego rozdziału metodologicznego) Kandydatka wyjaśnia typy obserwacji, choć główną część w pracy na

stopień doktora habilitowanego powinno stanowić raczej korzystanie z wiedzy pozyskanej z podręczników metodologicznych do opisu metody zastosowanej w autorskim projekcie badawczym z uzasadnieniem swoich wyborów. Tego typu wypowiedzi w recenzowanej monografii są już znacząco krótsze, moim zdaniem nie dość wyczerpujące i niewystarczające, np. ramowe kategorie obserwacji wymienione są w jednym zdaniu (s. 161).

Habilitantka zaznaczyła, że oprócz gromadzenia materiału empirycznego podczas obserwacji procesu kształcenia, prowadziła z nauczycielami nieformalne rozmowy, dzięki którym mogła poznać ich perspektywę patrzenia na proces dydaktyczny i ich sposoby rozumienia wsparcia interakcyjnego udzielanego uczniom w trakcie uczenia się, co uważam za ważny element procesu poznania.

Ponadto w ramach projektu badawczego po zakończeniu obserwacji dr Urszula Dernowska przeprowadziła indywidualne wywiady częściowo ustrukturyzowane z tymi samymi nauczycielami. Skoro jednak wywiady z nauczycielami miały charakter częściowo ustrukturyzowany brakuje w monografii albo fragmentów transkrypcji w Aneksie, albo opublikowania pytań wiodących. Na s. 163 również w jednym zdaniu jest wspomniane, czego wywiady dotyczyły. Na podstawie tak zdawkowej informacji nie można ocenić poprawności prowadzenia wywiadu i jakości jego prowadzenia. Nie wiemy np. czy podczas wywiadów Badaczka nie ulegała własnym predylekcjom czy oczekiwaniom, a w związku z tym, czy nie sugerowała pewnych komentarzy. Nie potrafimy ocenić także jej kompetencji w zakresie prowadzenia wywiadów. Uważam ponadto, że znacząco lepsze rezultaty badań Habilitantka osiągnęłaby, prowadząc wywiady pogłębione. Dane z wywiadów pogłębionych pomogłyby lepiej zrozumieć perspektywę nauczycieli i tym samym pewniej interpretować dane i z szerszej perspektywy uzasadniać wyciągnięte wnioski. Nie wiemy, co zdecydowało o wyborze typu wywiadu, nie ma uzasadnienia dla podjętej decyzji. Właściwie nie wiemy nic nawet o typie wywiadu. Są to jedynie wzmianki bez odwoływania się do literatury metodologicznej. Zaskakuje, że Habilitantka tak niefrasobliwie podeszła do bardzo ważnej części swojego projektu. Mam wątpliwości także co do języka i świadomości epistemologicznej Badaczki, która na stronie 21. Autoreferatu stwierdza, że „pragnie na podstawie wywiadów „rzeczywistość „czytać” w sposób w miarę zobiektywizowany”. Temu nie służą przecież badania interpretacyjne.

Na s. 167 monografii Habilitantka zaznaczyła, że korzystała z oceny 2 sędziów kompetentnych przy konstruowaniu kategorii analitycznych. Nie ma jednak w części metodologicznej monografii dokładnych informacji na temat tego, jakie kategorie analityczne

zostały przez nią wyodrębnione. Występują one dopiero w rozdziale 6., ale tu wypadało przynajmniej je wymienić. Nie zostały również opisane sposoby wyłaniania kategorii, nie wiemy, jaka była w tym względzie procedura. Habilitantka nie powołuje się w tym miejscu na jakąkolwiek literaturę metodologiczną. Trudno zatem ocenić trafność analiz materiału empirycznego, jeśli nie wiadomo np. czy wyłonione kategorie były rozłączne, czy pojawiły się jakieś trudne do zaklasyfikowania wersy czy sekwencje, jak poradziła sobie z komplikacjami w klasyfikowaniu fraz i zdań itp.

Można zatem stwierdzić, że procedura badania nie została przedstawiona wystarczająco dokładnie, a to przecież dzięki precyzji w opisie procedury badawczej można w pełni ocenić jakość badań przedstawianych do zaopiniowania. Powoduje to wrażenie zaniedbań w części decydującej o rzetelności przeprowadzonych badań, na podstawie których badania jakościowe stają się poprawne, wiarygodne i powtarzalne na poziomie identyfikacji ogólnych tendencji.

Rzetelność badania jakościowego wzmacniają również różne metody gromadzenia danych – powracam tu do niedowartościowania wywiadu przez Habilitantkę, świadomego umniejszania jego znaczenia w procedurze gromadzenia i analizy danych.

Habilitantka dobrze uzasadniła kryterium doboru szkoły do badań własnych, które zdecydowało o przeprowadzeniu badań w konkretnej placówce (s. 164-166).

Rozdział 6. i jednocześnie ostatni przedstawia analizę i interpretację zgromadzonego materiału empirycznego, z uwzględnieniem dyskusji wyników i omówieniem ograniczeń tego typu badania (s. 169-252). Wynikowa część książki to konsekwentnie prowadzona i rzetelnie dokonana analiza i interpretacja badań o charakterze interpretatywnym. Uważam jednak, że stwierdzenie Autorki, iż zgromadziła obszerny materiał empiryczny jest przesadzony. Habilitantka pokazała znaczące możliwości analityczno-interpretacyjne w części teoretycznej (s. 15-152). Rozdział 6., związany z analizą i interpretacją danych, jest więc przede wszystkim proporcjonalnie za krótki.

Podrozdział 6.1, w którym realizowany jest pierwszy cel projektu badawczego, zawiera analizy transkrypcji lekcji, danych z obserwacji zajęć i rozmów z nauczycielami. Habilitantka wyodrębniła siedem kategorii wspomagania uczenia się uczniów przez nauczyciela (nauczycielski scaffolding): (1) modelowanie, (2) eksplikacje, (3) weryfikowanie rozumienia, (4) „podążanie za” myśleniem uczniów: włączanie uczniowskich idei do dyskursu, (5) tworzenie warunków do krytycznego osądu i myślenia „o tekście”, „z tekstem”, „poza tekstem”, (6) akcentowanie wspólnotowego wymiaru doświadczeń poznawczych, (7)

ośmielanie i nagradzanie uczniów, zachęcanie do podejmowania działań. Każdy z wyłonionych na podstawie danych rodzajów *scaffoldingu* został w tej części pracy dokładnie omówiony i zilustrowany przykładami zarejestrowanych interakcji werbalnych, choć trzeba zaznaczyć, że liczba fragmentów transkrypcji dowodzących poprawności wyodrębnienia analizowanych kategorii jest niewielka.

Kolejny podrozdział (6.2.) analizuje perspektywę nauczycieli związaną z postrzeganiem przez nich swoich działań dydaktycznych w procesie kształcenia. Dane interpretowane w tym rozdziale pochodzą z wywiadów indywidualnych. Porządkując wątki pojawiające się w wypowiedziach polonistów, dr Urszula Dernowska wyłoniła trzy kategorie: (1) priorytety edukacyjne nauczycieli, (2) „przewodnik”, „mediator”, „trener” — czyli jak nauczyciele postrzegają swoją rolę w kontaktach z uczniami, (3) wspieranie uczenia się w procesie dydaktycznym: obszary napięć, doświadczane trudności (których źródłem są zarówno uczniowie, nauczyciele, jak i uwarunkowania zewnętrzne, głównie polski system oświatowy).

Pomysł na prowadzenie wywiadów z nauczycielami w mojej opinii nie został wyszukany. Jak wcześniej zaznaczyłam – wywiad pogłębiony z nauczycielami pozwoliłby na szersze interpretacje uzyskanego materiału badawczego. Być może doprowadziłby także do wyodrębnienia kolejnych kategorii wsparcia dydaktycznego uczniów w ramach analizowanego zjawiska. Z niezrozumiałych powodów Autorka określa cel drugi swojego projektu badawczego jak podrzędny, co widać również w objętości tego rozdziału – zaledwie 10 stron. Uważam, że Autorka podjęła decyzję, która nie zadziałała na korzyść całego projektu. Tym bardziej, że nie był on przecież zbyt obszerny.

W podrozdziale 6.3. dr Urszula Dernowska przeprowadziłam dyskusję uzyskanych wyników, konfrontując własne ustalenia z rezultatami innych badań nauczycielskiego „rusztowania” w trakcie lekcji.

Wzorem publikacji z renomowanych czasopism Habilitantka poświęciła rozdz. 6.4. opisowi ograniczeń wynikających z przyjętych założeń koncepcyjnych i rozwiązań metodologicznych.

Reasumując, monografia wskazana jako osiągnięcie habilitacyjne jest nierówna pod względem jakościowym. Rozdziały 1-4 (teoretyczne) są opracowane wzorowo, rozdział metodologiczny (rozd. 5) i opisana w nim procedura badawcza mają charakter niepełny, zaś część analityczno-interpretacyjna jest nieproporcjonalnie krótka w porównaniu do części teoretycznej (rozd. 6). Nie zmienia to faktu, że zrealizowany projekt badawczy ma szereg

walorów: poznawczych i praktycznych. Monografia z pewnością może być przydatna w kształceniu przyszłych nauczycieli, nie tylko polonistów. Przede wszystkim jednak ma charakter nowatorski, wnosi wiele w rozwój pedagogiki jako nauki, zwłaszcza jej subdyscypliny: dydaktyki ogólnej. Analizy teoretyczne dotyczące *scaffoldingu* i metaanalizy badań prowadzonych na temat tego zjawiska w warunkach szkolnych i domowych, znacznie poszerzają wiedzę na temat konstruowania „rusztowania” przez nauczycieli w procesie kształcenia, zweryfikowaną przez Habilitantkę w swoich badaniach przeprowadzonych w warunkach rzeczywistych. Należy podkreślić nowatorstwo wyboru pola problemowego, ponieważ problem wspierania uczenia się uczniów przez nauczyciela w warunkach naturalnych, w szkole zorientowanej konstruktywistycznie, nie był dotychczas przedmiotem studiów empirycznych w kontekście polskiej szkoły.

Ze względu na to, że publikacja porusza zagadnienia istotne w codziennej aktywności dydaktycznej nauczycieli, istnieje szansa na zainicjowanie w szkole procesów budowania rusztowania wspierającego uczenie się, wymiany wiedzy i doświadczeń w badanym obszarze wśród nauczycieli, uruchomi społeczne uczenie się, łączenie efektów badań i praktyki edukacyjnej. Monografia może stać się pomocna dla nauczycieli, którzy pragną przeanalizować możliwości pogłębiania relacji komunikacyjnej/ współdziałania komunikacyjnego z uczniami na swoim przedmiocie.

W literaturze brakuje zwrócenia uwagi badawczej na szeroko pojmowany dobrostan wszystkich uczących się, na wspieranie uczniów przez nauczyciela, który potrafiłby świadomie projektować/organizować warunki, które sprzyjają uczeniu się przez właściwie prowadzony proces interakcyjny, korzystając np. z różnych sposobów wspierania uczniów wyodrębnionych przez Habilitantkę. Szczególnie w okresie postpandemicznym, w którym dobrostan młodych ludzi jest mocno naruszony, znaczenia nabierają właśnie działania wspierające i motywujące do uczenia się w ramach kultury relacyjnej, w której założeniach podkreśla się znaczenie pewnych wartości w interakcjach, być może wcześniej nie dość mocno zauważanych.

Dostrzegam wartość tej pracy także w jej potencjale do wzbudzania czy też ożywiania motywacji do uczenia się nie tylko w nauczycielach, ale także studentach-przyszłych nauczycielach i uczniach, do tworzenia wspólnoty ludzi uczących się od siebie nawzajem. Jako nauczyciele akademicy dysponujemy możliwościami takiego działania wewnątrz instytucji, wewnątrz systemu, które sprzyjają pojawianiu się praktyk sprzyjających nie tylko życzliwości i poczuciu bezpieczeństwa naszych studentów/uczniów w naszej obecności, ale przede

wszystkim rozpowszechnianiu relacyjnej kultury uczenia się, bazującej na uczeniu się interakcyjnym w poczuciu bezpieczeństwa emocjonalnego i komfortu poznawczego.

Książka może zainspirować nauczycieli do wglądu w swoją praktykę, zachęcić do przemyślenia na temat relacji z uczniami w pozytywnym kontekście, zmobilizować do pogłębiania swojej wiedzy w zakresie przedmiotu badań. Refleksje nad monografią zapewne doprowadzą do powstania nowych pytań, charakterystycznych dla kontekstów funkcjonowania konkretnego nauczyciela w konkretnej szkole i we współpracy z konkretną grupą uczniów. To ważne, że może ona stać się przyczynkiem do transformacji podejścia dydaktycznego w polskiej szkole poprzez otwarcie przestrzeni do dalszych dyskusji nad zagadnieniem *scaffoldingu* w edukacji.

III Inne publikacje i osiągnięcia naukowe, w tym aktywność naukowa realizowana w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej

Kandydatka należy do zaangażowanych i pracowitych badaczek w sposób przemyślany, systematycznie poszerzających zakres swoich osiągnięć naukowo-badawczych, stopniowo zmierzających do osiągnięcia samodzielności naukowej.

Działalność naukowo-badawcza Habilitantki koncentruje się na dwóch obszarach problemowych: (1) interakcyjne uwarunkowania procesu dydaktycznego oraz (2) kultura szkoły. Kandydatka kontynuuje swoje zainteresowania społecznymi warunkami nauczania i uczenia się, które pojawiły się w trakcie studiów magisterskich, konkretnie podczas wykładów z dydaktyki ogólnej, prowadzonych przez Profesora Stefana Mieszalskiego, przyszłego promotora rozprawy doktorskiej. Dr U. Dernowska dostrzegła potrzebę eksploracji tej problematyki w kontekście jej (niewystarczającej) nieobecności w polskiej szkole.

Konstrukcja jej dorobku naukowego, poza monografią habilitacyjną, cechuje się spójnością tematyczną. Habilitantka konsekwentnie budowała swój dorobek naukowy wokół problematyki interakcyjnych uwarunkowań kształcenia, konstruktywizmu społecznego i dydaktyki konstruktywistycznej. Aktywność naukowa była prowadzona przez nią systematycznie, obejmowała studia teoretyczne oraz dociekania empiryczne.

O bardzo dobrej znajomości literatury przedmiotu badań świadczą wszystkie rozważania podjęte w rozdziałach i artykułach przedstawionych do recenzji dorobku naukowego. Daje się jednak zauważyć brak dokładności metodologicznej – tak samo jak w przypadku podstawowego osiągnięcia, np. w podręczniku do polskiej wersji kwestionariusza

SCS-TF: Tłuściak-Deliowska A., Dernowska U. (2018), Założenia teoretyczne i właściwości psychometryczne polskiej wersji kwestionariusza „Kultura szkoły” (School Culture Survey, SCS, S. Gruenert, J. Valentine, 1998) jest duża luka, której nie powinno być w tego typu publikacji: w ogóle nie został opisany sposób doboru grupy badawczej. Znow mamy zadowolnić się jednym zdaniem: „Polską wersję narzędzia zastosowano w siedmiu szkołach gimnazjalnych” (s. 35-36).

Również niewielka liczebność badanych (N=139) wywołuje obawy o jakość tego narzędzia w typowych warunkach polskich. Nie zawsze bowiem korzystne wyniki analiz statystycznych związane z własnościami psychometrycznymi narzędzia są wiarygodne, jeśli nie mamy tak podstawowych informacji, jak wspomniałam wcześniej. Rekomendowanie narzędzia jako uniwersalnego, szczególnie nowego, na cele badania polskiej rzeczywistości szkolnej stawia Autorki wobec obowiązku wskazania zalet i ograniczeń jego stosowalności, w tym doboru grupy badanej.

Tego typu uwagi nie zmieniają faktu, że dr Urszula Dernowska, podejmując się analiz i interpretacji podjętych zagadnień, w trakcie rozwoju naukowego stawiała sobie coraz bardziej ambitne i poszerzone cele dotyczące nie tylko poznania interesującego ją zagadnienia *scaffoldingu*, ale przede wszystkim krytycznego odczytania tej kategorii teoretycznej, jej problematyzowania, a także odnajdywania obszarów wymagających dalszych badań. Nie mam wątpliwości, że jej opracowania mają dużą wartość poznawczą dla pedagogów.

Wraz z poszerzaniem swojej wiedzy, od roku 2013 jej działania naukowo-badawcze zaczęły biec dwutorowo, ponieważ powiększyła ona interesujące ją pole problemowe o zagadnienia kultury szkoły. Jak bowiem zauważyła, „problematyka interakcyjnych uwarunkowań kształcenia formalnego przenika się z problematyką kultury instytucji edukacyjnej, jest jej immanentną częścią — kultura organizacyjna szkoły oddziałuje na jednostki i grupy wewnątrz szkolnej organizacji, wyznacza priorytety, strategie i zadania, profiluje relacje (dydaktyczne)” – s. 5. Autoreferatu.

Swoje rozważania w tym zakresie Kandydatka przedstawiała na licznych konferencjach naukowych i w publikacjach, w tym przedstawionych do zaopiniowania (głównie ze współautorką Aleksandrą Tłuściak-Deliowską). Warty zauważenia jest cykl artykułów, do których można zaliczyć, np.:

- Tłuściak-Deliowska A., Dernowska U., Gruenert S. (2017), A comparative study of two middle schools: How school achievements interplay with school culture and principal behaviors. *International Journal of Psych-Educational Sciences*, 6(1), 10-22.
- Dernowska U. (2017), Teacher and student perceptions of school climate. Some conclusions from school culture and climate research. *Journal of Modern Science*, 1(32), 63-82.
- Tłuściak-Deliowska A., Dernowska U. (2016), Kultura współpracy w szkole w percepcji nauczycieli szkół gimnazjalnych. *Studia Edukacyjne*, 40, 127-148.
- Dernowska U. (2016), „Who we are and what we stand for?” Principal and teacher perceptions of school mission, *European Pedagogy Forum 2016 (vol. VI), "Reflection of pedagogy and psychology”*, pp. 248-257.

W dorobku naukowych dr Urszuli Dernowskiej jest kilkanaście publikacji współautorskich. Wielka szkoda, że – wzorem dobrych praktyk – Habilitantka nie załączyła oświadczeń współautorki/współautorów o ich wkładzie pracy w powstanie publikacji. Trudno zatem odnieść się do nich szczegółowo, jeśli nie wiadomo, którą część pracy recenzować w kontekście wkładu własnego Habilitantki.

Za istotny element jej aktywności naukowej można uznać współpracę z badaczami z różnych ośrodków krajowych i zagranicznych (np. University College Dublin, University of Milan-Bicocca, University of Osijek, Yerevan State University). Liczne rezultaty tej współpracy zostały opublikowane w znaczących punktowanych czasopismach i w rozdziałach w monografiach. Docenić należy także aktywność naukową Habilitantki przejawiającą się w wystąpieniach, w tym anglojęzycznych, na konferencjach międzynarodowych i krajowych.

Ocena dorobku naukowego według wybranych kryteriów oceny osiągnięć naukowych i badawczych kandydatki

W odniesieniu do wykazu osiągnięć naukowych i szczegółowych kryteriów tejże oceny jej parametry przedstawiają się następująco:

1. Kierowanie/udział w krajowych projektach badawczych: 6 – projekty badawcze finansowane ze środków statutowych przyznawanych na rozwój potencjału uczelni; 1 – projekt NCBiR.
2. Nagrody zbiorowe Rektora APS II i III stopnia – 3, nagroda indywidualna Rektora APS – 1.

3. Członkostwo w międzynarodowych i krajowych organizacjach oraz towarzystwach naukowych – 2.
4. Wykonane ekspertyzy lub inne opracowania na zamówienie – 1.
5. Opieka naukowa nad doktorantami w charakterze promotora pomocniczego – 1.
6. Recenzowanie publikacji w czasopismach krajowych i międzynarodowych – kilka.
7. Wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych — 33.
8. Udział w komitetach organizacyjnych konferencji — 1.

Indeks Hirscha i wszelkie inne parametry liczbowe przedstawione w raporcie bibliotecznym i Autoreferacie dowodzą dużej aktywności naukowej Habilitantki.

Publikacje (w tym prace przyjęte do druku): 53.

Liczba punktów wg MEiN: 658.

Cytowania wg Google Scholar: 99.

Indeks Hirscha wg Google Scholar: 4.

Σ IF 0,149.

Przedstawiony do zaopiniowania dorobek naukowy Habilitantki jest obszerny, wartościowy naukowo, interdyscyplinarny. Kandydatka spełnia kryteria oceny osiągnięć naukowych osób aspirujących do nadania stopnia doktora habilitowanego. Działalność dr Urszuli Dernowskiej charakteryzuje imponująca aktywność konferencyjna oraz współpraca z ośrodkami akademickimi i badaczami z Polski i z zagranicznych ośrodków naukowych.

IV Ocena dorobku dydaktycznego i organizacyjnego i popularyzującego wiedzę

Informacje przedstawione w Autoreferacie wskazują na to, że Habilitantka poświęciła się raczej pracy naukowej niż dydaktycznej czy organizacyjnej.

Opis większości **aktywności dydaktycznych** mieści się w sferze codziennych zadań nauczyciela akademickiego. Liczba wypromowanych licencjatów i magistrantów jest niewielka. Promotorstwo pomocnicze nie zakończyło się sukcesem, ale tu mogły zdecydować inne, niemerytoryczne, kwestie, prawdopodobnie niezależne od Habilitantki.

Warto zaznaczyć, że Habilitantka uczestniczyła tylko jeden raz w wymianie w ramach programu Erasmus+ w Katholieke Hogeschool Limburg (2014) oraz opracowała jeden projekt przedmiotu i kartę przedmiotu „Projektowanie dydaktyczne”, który został wprowadzony do programu kształcenia w uczelni macierzystej.

Poza prowadzeniem zajęć dydaktycznych na różnych uczelniach Habilitantka czynnie uczestniczyła w programie Harcerska Akademia Rozwoju Pedagogicznego (Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020). Jej udział polegał m.in. na opracowaniu (2019 r.) i realizacji (2021 r.) autorskiego programu szkolenia kadry harcerskiej „Dydaktyka dla praktyka”. Ponadto współuczestniczyła w opracowaniu materiałów dydaktycznych dla nauczycieli APS, dotyczących wskazań do pracy ze studentami w obszarze realizacji i pomiaru efektów kształcenia w zakresie wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych (2014 r.). Czynnie uczestniczyła w szkoleniu kadry macierzystej uczelni.

Dorobek organizacyjny jest raczej skromny. Właściwie nie znam innego kandydata do stopnia doktora habilitowanego, który w trakcie swojej kariery na uczelni nie zorganizowałby lub przynajmniej znacząco nie wspomógł organizacyjnie (np. pełniąc funkcję sekretarza konferencji) przynajmniej kilku konferencji. Habilitantka wymienia tylko jeden udział w organizacji imprezy naukowej o międzynarodowym charakterze, jakim było wydarzenie „Debiut naukowy 2011. Zrównoważony rozwój” (Warszawa, maj 2012).

Działając na rzecz macierzystej Uczelni, pełniła funkcje: doradcy studentów APS, koordynatorki przedmiotów w bazie USOS, członkini Komisji Rekrutacyjnej WNP APS 2015/2016, protokolantki obron doktorskich czy Komisji Senackiej ds. Polityki Kadrowej i Oceny Nauczycieli Akademickich (kadencja 2020-2024).

Działalność popularyzująca naukę Habilitantka opisuje w kategoriach publikowania recenzji książek, głównie prac anglojęzycznych, oraz sprawozdań z zagranicznych imprez naukowych. Ponadto, co w moim odczuciu niesie ze sobą bardziej konkretny ładunek związany z działalnością popularyzującą wiedzę w środowisku, było to upowszechnianie wiedzy o kulturze szkoły poprzez przeprowadzenie w 2016 r. spotkań z nauczycielami dwóch warszawskich gimnazjów. Oprócz tego dr Urszula Dernowska prowadziła zajęcia warsztatowe dla dyrekcji i nauczycieli na temat wartości (konkurujących) w kulturze organizacyjnej szkoły. Jako ekspert w programie Harcerska Akademia Rozwoju Pedagogicznego (HARP), popularyzowała wiedzę dydaktycznej z zakresu organizacji kształcenia.

Tego typu inicjatywy Habilitantki jak projekty wdrożeniowe w instytucjach oświatowych uważam za niezbędne w sytuacji, gdy problematyka jej zainteresowań badawczych tego wręcz wymaga. Jestem zdania, że sens naszej pracy akademickiej nadaje właśnie wdrażanie ustaleń badawczych do praktyki edukacyjnej. Dużo miejsca poświęca się temu zagadnieniu w raporcie OECD *Pedagogical Knowledge and the Changing Nature of the Teaching Profession* (Guerriero, 2017). Propagowanie pedagogicznej wiedzy naukowej wśród nauczycieli praktyków i zachęcanie do jej wykorzystywania w codziennej działalności jest niezbędnym elementem łączenia teorii z praktyką. Pewna postawa związana z poczuciem odpowiedzialności za szkołę i kolejne pokolenia uczących się jest w polskim kontekście niezbędna. Bardzo doceniam i podkreślam zatem niedawną inicjatywę podjęcia przez Habilitantkę współpracy (w 2022 r.) z Instytutem Innowacji Edukacyjnych No Bell w celu przygotowania projektu implementacji modelu scaffoldingu Jantien Smit, Henriëtte van Eerde i Arthura Bakkera. Wypada mieć nadzieję, że Habilitantka także i w tym projekcie nie skupi się wyłącznie na realizacji celów naukowych w wybranej do badań szkole, ale wniesie swoją specjalistyczną wiedzę do codziennej praktyki szkolnej.

Aktywna partycypacja Habilitantki nie tylko w życiu naukowym, akademickim, ale i jej odpowiedzialne współuczestnictwo w humanistycznym i społecznym dyskursie świadczą o pracowitości i dają nadzieję na dalszy, owocny rozwój zawodowy.

Konkluzja

Reasumując, **pozytywnie** oceniam osiągnięcie naukowe, jakim jest monografia „*Rusztowanie w procesie dydaktycznym. Studium nauczycielskiego scaffoldingu*” (Wydawnictwo APS, Warszawa 2022, ss. 278), która stanowi oryginalny i znaczny wkład w rozwój pedagogiki. Jako znaczący oceniam także udział Habilitantki w ogólnopolskim i światowym życiu naukowym po uzyskaniu stopnia naukowego doktora. Kandydatka wykazała się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej, w szczególności zagranicznej. Stwierdzam, że spełnia Ona ustawowe wymagania do nadania stopnia naukowego doktora habilitowanego, określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. z 2023 r., poz. 742 z późn. zm.). Popieram zatem przystąpienie dr Urszuli Dernowskiej do dalszej procedury wymaganej do zdobycia stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika.

Luzanne Zbróg